

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1974
METAİ

LEIDYKLA „MOKSLAS“
VILNIUS ♦ 1976

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEMICAL BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1 9 7 4

VILNIUS

1976

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSVORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

J A H R B U C H
F Ü R L I T A U I S C H E
G E S C H I C H T E

1 9 7 4

VILNIUS

1976

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД

1974

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МОКСЛАС»
ВИЛЬНИУС ◆ 1976

Redakcinė kolegija

Jonas DOBROVOLSKAS, Juozas JURGINIS, Nijolė KUNCYTĖ, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Henrikas SADZIUS (vyr. redaktoriaus pavaduotojas), Adolfas TAUTAVIČIUS, Antanas TYLA, Bronius VAITKEVIČIUS (vyr. redaktorius), Regina ŽEPKAITĖ

M $\frac{0164-069}{M 854(10)-76}$ Z-75

© LTSR MA Istorijos institutas, 1976

UDK 9(473.5)28

LIETUVOS TSR KAIMO GYVENTOJŲ IŠSIMOKSLINIMO KILIMAS IŠSIVYSČIUSIOJE SOCIALISTINĖJE VISUOMENĖJE (1959—1970 m.)

NINA KASTANAUSKAITĖ

1959—1970 metais Tarybų Lietuvos kaime įvyko didelių pakitimų. Sparčiai didėjo žemės ūkio gamyba, vis daugiau joje radosi industrinio darbo elementų, buvo pertvarkoma kaimo kultūra ir buitis. Kokios socialinės permainos įvyko Lietuvos kaime septintajame ir ankstyvesniais dešimtmečiais, iš dalies parodo literatūra¹. Tačiau gyventojų išsimokslinimas, kuris taip pat atspindi socialines permainas kaime, iki šiol nebuvo bent kiek plačiau nagrinėtas.

Šiame straipsnyje, remiantis 1959 ir 1970 m. sąjunginių gyventojų surašymų, kitų statistinių leidinių ir iš dalies archyvine medžiaga, siekiama atskleisti kaimo gyventojų išsimokslinimo pakitimus išsivysčiusios socialistinės visuomenės sąlygomis.

* * *

1959 m. iš 1665,5 tūkst. kaimiečių aukštąjį mokslą turėjo 4662, nebaigtą aukštąjį, vidurinį ir nepilną vidurinį išsimokslinimą — 158 895. 1970 m. iš 1556,5 tūkst. Lietuvos kaimo gyventojų — atitinkamai 10 501 ir 257 894². Kaimo gyventojų išsimokslinimo pakitimai 1959—1970 m. smulkiau parodyti I lentelėje.

Iš lentelės duomenų matyti, kad 1970 m. aukštąjį mokslą turėjo dukart, nebaigtą aukštąjį 1,6 karto, specialųjį ir bendrą vidurinį išsimokslinimą — dukart daugiau kaimiečių, negu 1959 m. Tuo pat laikotarpiu dirbančių kaimiečių su aukštuoju mokslu padaugėjo 3,8 karto, su nebaig-

¹ A. Barkauskas, *Kaimas, kultūra, buitis*, V., 1967; *Dėl miesto ir kaimo skirtinimų įveikimo*, *Komunistas*, 1973, Nr. 8; А. Блажене, *Рост культурно-технического уровня колхозников Литовской ССР в 1947—1965 гг.*, автореф. канд. дисс., АН Литовской ССР, Институт истории, 1969, ir kt.

² *Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года*, т. III, М., 1972, p. 363; *Lietuvos TSR ekonomika ir kultūra 1970 metais*, V., 1971, p. 17.

tu aukštuoju — 1,4, su specialiuoju ir bendru viduriniu — 2,5 karto. Taigi per 11 metų labiausiai padaugėjo žmonių, baigusių aukštąjį mokslą. Dirbančių kaimiečių išsimokslinimas didėjo sparčiau. Tai sudarė palankias sąlygas žemės ūkio ir kitų kaimo liaudies ūkio šakų efektyvumui didinti, gyventojų kultūriniam lygiui kelti. Kaime dirbančių moterų išsimokslinimas tiek 1959, tiek ir 1970 metais buvo didesnis, negu dirbančių vyrų. (Panašūs skirtumai pastebimi ir tarp miesto dirbančių vyrų bei moterų išsimokslinimo.) Vaikiniai linkę anksčiau įsidarbinti, specializuotis. Kai kurie, baigę aštuonmetę mokyklą arba jos net nebaigę, pradeda dirbti traktorininkais, kombainininkais, vairuotojais, mašinistais ir kt. Tuo tarpu dauguma merginų, baigusių aštuonmetę mokyklą, toliau mokosi bendrojo lavinimo arba specialiosiose vidurinėse mokyklose. Šeštajame ir septintajame dešimtmečiuose bendrojo lavinimo mokyklų IX—XI klasėse mergaitės sudarė 62—65%, specialiosiose vidurinėse mokyklose — nuo 50 iki 57% moksleivių³. Pastaraisiais metais ir aukštasis mokyklas baigia daugiau merginų, negu vaikinių. Be to, kaime palyginti labiau paplitusios pedagogų, bibliotekininkų, kultūros švietimo, medicinos darbuotojų specialybės, kuriose vyrauja moterys. Ateityje, įgyvendinus visuotinį vidurinį mokymą, dirbančių vyrų ir moterų išsimokslinimas turės bent iš dalies suvienodėti.

Artimiausiu laiku dar neišnyks jaunesniojo ir vyresniojo amžiaus kaimiečių išsimokslinimo skirtumai (žr. 2 lent).

Kaip matyti iš 2 lentelės duomenų, 1970 m. iš kiekvieno tūkstančio 20—29 metų amžiaus kaimiečių aukštąjį mokslą turėjo 20, nebaigtą aukštąjį, specialųjį ir bendrąjį vidurinį — 226 žmonės, 40—45 metų amžiaus kaimiečių — atitinkamai 11 ir 47, 50—54 metų — 4 ir 20. Vyresniųjų kaimiečių išsimokslinimo rodikliai buvo dar žemesni. Tai primena, kad prieškariniais metais Lietuvoje aukštasis ir vidurinis mokslas ne visiems buvo prieinamas, jį nedaug kas baigdavo. Per 11 metų labiausiai didėjo jaunesniųjų ir mažai tepakito vyresniųjų kaimiečių išsimokslinimas. Taip buvo todėl, kad septynmečio (1959—1965) ir ašluntojo penkmečio (1966—1970) metais Lietuvoje, kaip ir visoje šalyje, buvo įgyvendintos skubios ir efektyvios priemonės jaunimo išsimokslinimui kelti. 1959 m. balandžio 22 d. Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba priėmė įstatymą „Dėl mokyklos ryšio su gyvenimu sustiprinimo ir dėl tolesnio liaudies švietimo sistemos vystymo Lietuvos TSR“⁴. Juo buvo pradėtas perėjimas nuo septynmečio prie visuotinio privalomo aštuonmečio vaikų ir paauglių mokymo.

³ Centrinė statistikos valdyba prie LTSR Ministrų Tarybos, Einamasis archyvas, Народное образование, наука и культура в Литовской ССР (toliau — Народное образование...), V., 1972, p. 52, 142.

⁴ Liaudies švietimas ir komunistinis auklėjimas. Dokumentų rinkinys, V., 1960, p. 144—164.

Pereinant prie visuotinio aštuonmečio mokymo, buvo sudaromos materialinės sąlygos, tobulinamas mokymo-auklėjimo procesas, stiprinami mokyklos ir šeimos ryšiai, didinamas visuomenės vaidmuo švietimo reikalų tvarkyme.

1962/63 m.m. buvo baigtas septynmečių mokyklų reorganizavimas į aštuonmetes. 1959—1970 m. respublikoje pastatyta 209 mokyklos, 23 mokyklų internatų mokomieji korpusai, 922 mokyklų priestatai. Dauguma priestatų buvo pastatyta prie kaimo mokyklų. Visuose naujuose pastatuose galėjo mokytis 17 400 mokinių⁵. Norint sudaryti geresnes sąlygas kaimiečių vaikams lankyti mokyklą, buvo steigiami nauji ir plečiami seni mokyklų bendrabučiai, mokyklos internatai, prailgintos dienos grupės, organizuojamas mokinių pavėžėjimas ūkių transportu, maršrutiniais autobusais, teikiama materialinė parama šeimoms, kurioms ji buvo reikalinga.

1959—1970 m. buvo įsteigta 40 naujų mokyklų internatų. Daugiausia jų įkurta pirmaisiais septynmečio metais. 1958/59 m.m. Lietuvoje mokyklų internatų veikė tik 5 su 1554 mokiniais, o 1962/63 m.m.— jau 45 su 15 053 mokiniais. Mokyklų bendrabučiuose gyvenančių mokinių per tą patį laikotarpį padaugėjo beveik 2 kartus. Vėlesniais metais mokyklų internatų ir bendrabučių tinklas stabilizavosi, nes jau atitiko visuotinio mokymo poreikius. Septynmečio pabaigoje, t. y. 1965/66 m.m. respublikoje veikė 45 mokyklos internatai, kuriose mokėsi 16 508 mokiniai, ir 638 mokykliniai bendrabučiai, kuriuose gyveno 20 486 mokiniai. 1970/71 m.m. atitinkamai 42 ir 15 805 bei 606 ir 20 856⁶.

Stengiantis padėti šeimai, buvo organizuotos prailgintos dienos grupės. 1959/60 m.m. veikė 30 prailgintos dienos grupių, kuriose 1063 mokiniai, mokytojų prižiūrimi, ruošė pamokas ir ilsėjosi. Septynmečio pabaigoje (1965/66 m.m.) grupių jau buvo 623, o mokinių jose 43 926. Aštuntojo penkmečio metais nei mokyklų internatų, nei prailgintos dienos grupių nebedaugėjo. 1970/71 m.m. veikė 661 prailgintos dienos grupė su 52 452 mokiniais, kaime — 380 grupių su 20 915 mokiniais⁷.

Respublikos partinė organizacija, vyriausybė, vietinės valdžios ir švietimo įstaigos nuolat rūpinosi ne tikta materialiniais, bet ir organizaciniais, pedagoginiais visuotinio mokymo reikalais.

Lietuvos KP XII (1960 m.) ir XIII (1961 m.) suvažiavimuose buvo akcentuoti visuotinio mokymo klausimai. Partinėms, komjaunimo organizacijoms, liaudies švietimo įstaigoms buvo iškeltas uždavinys pasiekti, kad mokytųsi visi mokyklinio amžiaus vaikai, kad jie būtų pažangūs ir ne-

⁵ A. Bendžius, Mokyklų tinklo vystymas ir visuotinis mokymas Tarybų Lietuvoje 1952—1970 metais, Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbai (toliau — AMMD), Istorija, t. XII, V., 1972, p. 13.

⁶ Ten pat, p. 14.

⁷ Ten pat, p. 15.

atkrįstų iš mokyklų. Organizaciniai, pedagoginiai nesklundumai, kliudę įgyvendinti visuotinį aštuonmetį mokymą, buvo nurodyti Lietuvos KP CK ir Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1962 m. gegužės 21 d. nutarime „Dėl priemonių rimtiems visuotinio privalomo mokymo įstatymo vykdymo trūkumams pašalinti“⁸. Lietuvos KP CK 1962 m. rugpiūčio—rugsėjo mėn. organizavo respublikinį reidą, kurio metu buvo išaiškinti nelankantys mokyklų vaikai. Jie buvo raginami mokytis, tiems, kuriems reikėjo, buvo teikiama materialinė pagalba, be to, buvo sprendžiami kiti visuotinio mokymo klausimai.

Visos šios priemonės padėjo laiku pereiti prie visuotinio aštuonmečio mokymo. 1959/60 m.m. į VIII klasę įstojo 68,8% baigusią septynias klases, 1961/62 m.m.—75,5%, o jau 1962/63 m.m. VIII klasėje mokėsi 99,9% mokinių, 1961/62 m.m. baigusią septynias klases⁹.

Sunkiau sekėsi išlaikyti pastovius mokinių kontingentus per mokslo metus, pasiekti, kad jie laiku baigtų VIII klasę. Dalis mokinių, išaugusių iš mokyklinio amžiaus, išeidavo iš mokyklos nebaigę VIII klasės. 1960/61 m.m. iš I—VII klasių atkrito 8621 mokinys, 1962/63 m.m. iš I—VIII klasių — 6954 mokiniai¹⁰. Buvo imtasi konkrečių priemonių užkirsti kelią nubyrėjimui. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1964 m. rugsėjo 30 d. išleido įsaką¹¹, kuriuo buvo nustatyta, jog vaikai ir paaugliai privalo lankyti mokyklą, kol baigs VIII klasę. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1965 m. liepos 23 d. nutarimu „Dėl visuotinio privalomojo aštuonmečio mokymo amžiaus vaikų, paauglių ir jaunuolių įskaitos“¹² buvo pareikalauta vesti tikslią 7—14 metų vaikų ir paauglių, taip pat vyresnių negu 17 metų amžiaus jaunuolių, nebaigusią aštuonių klasių, įskaitą, kol jie baigs aštuonmetę mokyklą. Kituose Lietuvos KP CK ir respublikos vyriausybės dokumentuose buvo reikalaujama griežtai laikytis priėmimo į vakarines mokyklas instrukcijos, uždrausta priimti jaunuolius, nebaigusius aštuonių klasių, į profesines technikos mokyklas be liaudies švietimo įstaigų sutikimo.

Šios priemonės davė rezultatų. Septintojo dešimtmečio antroje pusėje žymiai sumažėjo neatvykstančių į mokyklas mokslo metų pradžioje ir nutraukiančių mokslą mokinių. Tuo pat metu padaugėjo laiku baigiančiųjų nepilną vidurinę mokyklą. 1965 m. VIII klasę baigė 67,1% prieš aštuonerius metus įstojusiųjų į I klasę, o jau 1969 m.—84,5%¹³.

Įgyvendinus aštuonmetį mokymą, aštuntajame penkmetyje buvo pradėta laipsniškai pereiti prie visuotinio vidurinio mokymo; toliau buvo stip-

⁸ Ten pat, p. 39—40.

⁹ Ten pat, p. 16—17.

¹⁰ Ten pat, p. 19.

¹¹ Ten pat, p. 41—42.

¹² Ten pat, p. 42.

¹³ Ten pat, p. 19—20.

rinama bendrojo lavinimo mokyklų bazė, aiškinama visuomenei išsimokslinimo reikšmė ir kt. Penkmečio pabaigoje, 1970 m., 81,9% moksleivių, baigusią dieninių bendrojo lavinimo mokyklų VIII klasę, mokėsi toliau, kad įsigytų vidurinį mokslą¹⁴. Per 1959—1970 m. vidurines visuotinio mokymo mokyklas baigė 147 743 vaikinai ir merginos¹⁵.

Septintajame dešimtmetyje buvo tobulinamas dirbančiojo jaunimo mokymas; pradėtas pamaininis mokymas, atidarytos sutrumpinto mokymosi laiko mokyklos ir klasės, neakivaizdinės ir trimetės meistrų mokyklos prie stambių įmonių. Visuose miestuose ir rajonuose sudarytos galimybės vidurinį mokslą baigti eksternu. Visa tai leido dirbančiajam jaunimui pasirinkti labiausiai prieinamą mokymosi formą. Tai ypač paranku buvo kaimo dirbančiajam jaunimui, nes kaime dėl mažo mokinių skaičiaus anksčiau nesusidarydavo vakarinės klasės.

Geresnes sąlygas dirbančiajam jaunimui mokytis sudarė TSRS Ministrų Tarybos 1959 m. lapkričio 5 d. nutarimu nustatyta sutrumpinta darbo savaitė jaunuoliams, sėkmingai besimokantiems neatsitraukiant nuo gamybos darbininkų ir kaimo jaunimo bei neakivaizdinėse mokyklose, ir įvairios kitos lengvatos, kaip papildomos atostogos, viršvalandžių ir ilgų komandiruočių uždraudimas ir kt. Dėl to septynmečio metais daugiau kaip 2 kartus padaugėjo mokinių, besimokančių pamaininiu, vakariniu ir neakivaizdiniu būdu. 1959/60 m.m. jų buvo 32,5 tūkst., o 1965/66 m.m.— jau 67,2 tūkst. Aštuntojo penkmečio metais mokinių minėto tipo mokyklose ėmė mažėti. 1970/71 m.m. jų sumažėjo iki 35,7 tūkst.¹⁶ Tai iš dalies paaiškinama sėkmingesniu visuotinio mokymo reikalų sprendimu, mokinių atkritimo iš dieninių mokyklų mažėjimu, tačiau taip pat ir tuo, kad ne visi ūkiniai vadovai įvertino išsimokslinimą, o kai kurie jaunuoliai neparodė didesnio suinteresuotumo mokytis, kadangi jų darbas to nereikalavo.

Vis dėlto 1959—1970 m. pamaininiu, vakariniu ir neakivaizdiniu būdu nepilną vidurinį išsimokslinimą įsigijo 74 821, o vidurinį — 52 702 žmonės¹⁷. Tai prisidėjo prie visų gyventojų, jų tarpe ir kaimiečių, išsimokslinimo kilimo.

Statistika rodo, kad dirbančiojo, ypač kaimo, jaunimo išsimokslinimo kėlimas dar yra svarbus darbo baras. Lietuvoje iš kiekvieno tūkstančio 16—29 metų amžiaus jaunuolių 177 nėra baigę 8 klasių, o 321 turi nepilną vidurinį mokslą, bet toliau nesimoko¹⁸. Plėsti bei tobulinti

¹⁴ Ten pat, p. 21.

¹⁵ Просвещение и культура Литовской ССР, В., 1964, p. 57; Народное образование. . . , p. 64.

¹⁶ Народное образование. . . , p. 56, 63.

¹⁷ Ten pat, p. 57; 64—65.

¹⁸ Lietuvos TSR Švietimo ministerijos einamasis archyvas. Bylos nenumeruotos.

dirbančiojo jaunimo mokymąsi, didinti jo suinteresuotumą aukštesniu išsimokslinimu reikalauja ir visuotinio vidurinio mokymo įstatymas.

Liaudies ūkiui, švietimui ir kultūrai ruošiamas vis daugiau aukštos ir vidurinės kvalifikacijos specialistų. Tai irgi sąlygoja Lietuvos kaimo gyventojų išsimokslinimo kilimą.

Daug kadru su aukštuoju ir specialiuoju viduriniu išsimokslinimu pareikalavo žemės ūkio mechanizavimas, intensyvinimas. Uždavins ruošti daugiau žemės ūkio specialistų buvo keliamas septynmečio ir aštuntojo penkmečio planuose, partijos ir vyriausybės dokumentuose. Lietuvos žemės ūkio akademijoje 1961 m. buvo atidaryta žemės ūkio mašiny, o 1962 m.— žemės ūkio elektrifikavimo specialybė. Akademijoje veikė neakivaizdinis skyrius, kuriame 1970/71 m.m. mokėsi beveik 50% visų studentų¹⁹. Lietuvos TSR Ministrų Taryba 1959 m. balandžio 10 d. priėmė nutarimą „Dėl žemės ūkio technikumų išplėtimo“²⁰. Remiantis juo, tarybinių ūkių pagrindu buvo įsteigti Alantos, Pakruojo, Šeduvos, Bartkuškio²¹, Cirklišio, Raguvėlės, Varputėnų, B. Vokės, Žeiminių²² žemės ūkio technikumai. Sešiuose žemės ūkio technikuose buvo atidaryti neakivaizdiniai, dviejuose — vakariniai skyriai; padidintas priėmimas į žemės ūkio technikumus²³. Lietuvos KP CK ir Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1960 m. gegužės 16 d. nutarimu „Dėl specialiųjų vidurinių mokyklų tinklo plėtimo ir jų medžiaginės bazės stiprinimo“²⁴, panaudojant profesinių technikos mokyklų bazę, buvo įsteigtas Ukmergės žemės ūkio mechanizacijos technikumai, įkurti Kudirkos Naumiesčio ir Veisiejų žemės ūkio technikumai, Šilutės vidurinė žemės ūkio mokykla pertvarkyta į žemės ūkio technikumą. Vilniaus žemės ūkio mechanizacijos technikumai reorganizuotas į politechnikumą. 1961 m. Vilniaus gyvulininkystės technikumai, Vilniaus ir B. Vokės žemės ūkio technikumai perkelti į Buivydiškes ir reorganizuoti į Buivydiškių tarybinį ūkį-technikumą²⁵.

1960/61 m.m. respublikoje veikė 36 žemės ūkio profilio technikumai ir kitos specialiosios vidurinės mokyklos, 1970/71 m.m.— 32. 1959—1970 m. žemės ūkiui buvo paruošti 7342 aukštos ir 21 109 vidurinės kvalifikacijos specialistai²⁶. Dauguma jų ėmė dirbti žemės ūkyje. Lietuvos

¹⁹ A. Bendžius, Aukštojo mokslo plėtimas Tarybų Lietuvoje 1952—1968 m., AMMD, Istorija, t. X, 1969, p. 48—49.

²⁰ A. Bendžius, Specialiųjų vidurinių mokyklų tinklo kūrimas ir specialistų rengimo plėtimas Tarybų Lietuvoje 1944—1968 metais, AMMD, Istorija, t. XI, 1970, p. 54.

²¹ 1968 m. pertvarkytas į hidromelioracijos technikumą.

²² Trys paskutiniai vėliau buvo sujungti su kitais žemės ūkio technikumais.

²³ A. Bendžius, Specialiųjų vidurinių mokyklų tinklo kūrimas..., p. 53.

²⁴ Ten pat, p. 54.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Просвещение и культура Литовской ССР, p. 108—109; Народное образование..., p. 100, 113, 115.

žemės ūkio darbuotojų išsimokslinimą nagrinėjamojo laikotarpio pabaigoje atspindi 3 lentelės duomenys.

Iš jų matyti, kad žemės ūkyje dirbo 5,6% žmonių su aukštuoju, nebaigtu aukštuoju ir specialiuoju viduriniu, 15,9% — su bendru pilnu ir nepilnu viduriniu išsimokslinimu. Kolūkiuose — atitinkamai 4,6 ir 14,2%, tarybiniuose ūkiuose — 5,4 ir 17,8%. Taip buvo dėl to, kad tarybiniai ūkiai anksčiau buvo geriau aprūpinti specialistų kadrais.

Skyrėsi žemės ūkyje dirbančių vyrų ir moterų išsimokslinimas. Su baigtu ir nebaigtu aukštuoju išsimokslinimu daugiau buvo vyrų, negu moterų. Tuo tarpu su specialiuoju ir bendru viduriniu išsimokslinimu žemės ūkyje daugiau dirbo moterų.

Aukštos ir vidurinės kvalifikacijos specialistus ruošė ir siuntė į kaimą ne tiktai žemės ūkio, bet ir kitų profilių aukštosios ir specialiosios vidurinės mokyklos. 1959—1970 metais visos aukštosios ir specialiosios vidurinės mokyklos paruošė 55 603 aukštos ir 104 801 vidurinės kvalifikacijos specialistų²⁷. Dalis jų išvyko dirbti į kaimą, nes aukštesnio išsimokslinimo kadru reikalavo besiplečiantys švietimas ir kultūra, medicininis gyventojų aptarnavimas. Kaime išaugo gausi inteligentija. 1970 m. Lietuvos kaime su aukštuoju ir specialiuoju viduriniu išsimokslinimu dirbo 5,2 tūkst. inžinierių ir technikų, 7,4 tūkst. agronomų, veterinarų, zootechnikų, miškininkų, 3,7 tūkst. medicinos darbuotojų ir 16 tūkst. mokslo, švietimo, kultūros darbuotojų²⁸.

Visa tai labai pakeitė kaimo gyventojų visuomeninių grupių išsimokslinimą (žr. 4 lent.).

4 lentelės duomenys rodo, kad labiausiai pakilo dirbančių kolūkiečių išsimokslinimas. 1959 m. tūkstančiui dirbančiųjų kolūkiečių teko 4 žmonės su aukštuoju, nebaigtu aukštuoju ir specialiuoju viduriniu išsimokslinimu, o 1970 m. — jau 41. Per tą patį laikotarpį dukart padaugėjo kaimo darbininkų ir beveik 1,3 karto tarnautojų atitinkamas išsimokslinimas. Šie tempai rodo, jog kaimo darbininkų, kolūkiečių ir inteligentų išsimokslinimas vienodėja.

Lietuvos kaimo gyventojų išsimokslinimas nagrinėjamu laikotarpiu kito sparčiau už miestiečių. 1959—1970 m. miesto gyventojų su aukštuoju išsimokslinimu padaugėjo 1,9 karto, su nebaigtu aukštuoju — 1,3, su specialiuoju viduriniu — 1,6, su bendru viduriniu — 1,5 karto. (Kaimo gyventojų — žr. 91—92 psl.) Išsimokslinimo kitimo tempai rodo, kad nyksta miestiečių ir kaimiečių išsimokslinimo skirtumas.

²⁷ Народное образование... , p. 109, 112—113, 115.

²⁸ Centrinė statistikos valdyba prie LTSR Ministrų Tarybos, Einamasis archyvas, Распределение населения по общественным группам, источникам средств существования, отраслям народного хозяйства и занятиям по данным всесоюзной переписи населения 1970 г. по Литовской ССР, p. 115—137.

Sparčiai didėjanti žemės ūkio gamyba, augančių liaudies ūkio po-
reikių tenkinimas, švietimo ir kultūros plitimas padės sėkmingai spręsti
vieną iš svarbiausių komunizmo kūrimo uždavinių — įveikti miesto ir
kaimo kultūros ir buities skirtumus.

Lietuvos TSR kaimo gyventojų išsimokslinimas
1959 ir 1970 metais *

1 lentelė

	Visi gyventojai		Vyrai		Moterys		Dirbantys gyventojai		Vyrai		Moterys	
	1959	1970	1959	1970	1959	1970	1959	1970	1959	1970	1959	1970

Iš tūkstančio 10 me-
tų ir vyresnių gy-
ventojų turėjo išsi-
mokslinimą:

aukštąjį	4	8	4	9	3	8	4	15	5	13	4	17
nebaigtą aukš- tąjį	3	5	3	4	4	5	5	7	3	5	6	9
spec. vidurinį ..	15	31	13	25	16	35	21	54	17	38	26	70
bendrą vidurinį	13	26	13	23	13	29	15	36	13	28	17	46
nepilną vidurinį	87	144	93	168	82	124	82	182	88	207	75	154
pradinį	393	439	444	447	351	408	431	497	463	507	394	486

* Lentelė sudaryta, remiantis šiais šaltiniais: Lietuvos istorijos metraštis, 1972 me-
tai, V., 1973, p. 157, 158; CSV EA, Итоги всеоюзной переписи населения 1970 года, т.
III, М., 1972, p. 303, 505.

Lietuvos TSR kaimo gyventojų įvairių amžiaus grupių išsimokslinimas
1959 ir 1970 metais *

2 lentelė

Amžiaus grupės	Iš tūkstančio 10 metų ir vyresnių gyventojų turėjo išsimokslinimą:							
	aukštąjį		nebaigtą aukštąjį, specialųjį ir bendrą vidurinį		nepilną vidurinį		pradinį ir nebaigtą pradinį	
	1959	1970	1959	1970	1959	1970	1959	1970

Visi 10 metų ir vyresni gyven- tojai	3	8	31	61	87	144	879	786
iš jų:								
10—19 metų	—	—	13	35	207	258	781	707
20—29 metų	8	20	88	226	148	403	756	351
30—39 metų	7	21	49	88	57	162	887	728
40—49 metų	3	11	17	47	24	62	956	881
50—54 metų	2	4	13	20	17	27	967	949
55—59 metų	2	3	8	13	12	16	978	968
60 metų ir vyresni	1	2	5	7	8	8	986	983

* Народное образование, наука и культура в Литовской ССР, В., 1972, p. 21.

Lietuvos TSR žemės ūkyje dirbančių gyventojų išsimokslinimas
1970 metais*

	Visame žemės ūkyje		Kolūkiuose		Tarybiniuose ūkiuose	
	gyventojai	%	gyventojai	%	gyventojai	%
Iš viso gyventojų	463524	100	310099	100	112688	100
Iš jų turėjo išsimokslinimą:						
aukštąjį	4515	1,0	1503	0,5	1015	0,9
nebaigtą aukštąjį	1197	0,3	654	0,2	270	0,2
specialųjį vidurinį	19983	4,3	12017	3,9	4883	4,3
bendrą vidurinį	7670	1,6	3758	1,2	2395	2,1
nepilną vidurinį	66455	14,3	40330	13,0	17717	15,7
pradinį	248999	53,7	171211	55,2	59158	52,5
neturėjo pradinio išsi- mokslinimo	114343	24,7	80416	25,9	27131	24,1
nenurodė išsimokslinimo	362	0,1	210	0,1	119	0,2

* Lentelė sudaryta, remiantis šiuo šaltiniu: Итоги всесоюзной переписи населения 1970 года по Литовской ССР, т. II, ч. I, В., 1973, р. 129—130.

Lietuvos TSR kaimo gyventojų visuomeninių grupių išsimokslinimas
1959 ir 1970 metais*

	Iš tūkstančio žmonių turėjo išsimokslinimą								
	aukštąjį, nebaigtą aukštąjį ir specialųjį vidurinį		bendrą vidurinį		nepilną vidurinį		pradinį		
	1959 m.	1970 m.	1959 m.	1970 m.	1959 m.	1970 m.	1959 m.	1970 m.	
Visi kaimo gyventojai	Visos visuomenės grupės	18	36	11	20	70	114	318	358
	Darbininkai	3	6	8	18	86	139	370	380
	Tarnautojai	250	341	98	122	172	158	173	128
	Kolūkiečiai	3	18	4	7	56	88	312	374
Dirbantieji kaimo gyventojai	Visos visuomenės grupės	75	162	41	96	134	237	409	373
	Darbininkai	13	26	31	81	185	314	510	442
	Tarnautojai	460	585	179	209	242	156	109	45
	Kolūkiečiai	4	41	5	11	60	132	424	565

* Lentelė sudaryta, remiantis šiuo šaltiniu: Итоги всесоюзной переписи населения 1970 года по Литовской ССР, т. II, ч. I, В., 1973, р. 44, 45.

ПОДЪЕМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УРОВНЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЛИТОВСКОЙ ССР В УСЛОВИЯХ РАЗВИТОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА (1959—1970 гг.)

Н. КАСТАНАУСКАЙТЕ

Резюме

Образованность сельского населения Литовской ССР в 1959—1970 годах постоянно возрастала, приближаясь к уровню образования городских жителей. За упомянутый период численность лиц с высшим, незаконченным высшим, со средним специальным и общим образованием на селе почти удвоилась. Наивысшие темпы роста образованности наблюдались среди занятого сельского населения, где лиц с высшим, незаконченным высшим, со средним специальным и общим образованием стало почти в 2,6 раза больше. Индустриализация и интенсификация сельского хозяйства оказали влияние на повышение образовательного уровня колхозников. В рассматриваемый период число лиц, имеющих высшее, незаконченное высшее и среднее специальное образование, на 1000 занятых колхозников увеличилось с 4 до 41, имеющих среднее общее образование — с 5 до 11.

Наибольшие изменения за этот период произошли в образованности сельской молодежи, что связано с быстрыми и эффективными мерами партии и правительства в области просвещения и образования подрастающего поколения. Было осуществлено всеобщее восьмилетнее образование, начат переход ко всеобщему среднему образованию. Расширилась сеть техникумов и других средних специальных учебных заведений, увеличились прием студентов и выпуск специалистов в высших учебных заведениях. Для сельской молодежи были созданы более благоприятные условия получать образование без отрыва от производства.

В 1959—1970 годах высшие и средние специальные школы республики подготовили 55 603 специалиста высшей квалификации, 104 801 — средней, в том числе для сельского хозяйства соответственно 6159 и 28 003 специалистов.

Быстрые темпы роста образованности сельского населения имели большое значение для дальнейшего стирания различий между городом и деревней.